

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ยุทธศาสตร์การเพิ่มสมรรถนะและขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ธุรกิจชุมชน วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมและระบบสหกรณ์ เพื่อให้เป็นฐานรากที่เข้มแข็งในการสร้างรายได้ของประเทศ ตลอดจนเน้นความเชื่อมโยงเครือข่ายการผลิตอย่างมีระบบ

ธุรกิจชุมชนมีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศช่วยให้เกิดการสร้างงาน การลงทุน การหมุนเวียนของเงินทุนภายในประเทศ ธุรกิจชุมชนมีการบริหารงานที่อิสระ ใช้เงินลงทุนไม่มากนักในตอนต้น เน้นการสร้างงานในชุมชนให้เพิ่มมากขึ้นเป็นหลัก และสามารถบริหารงานได้คล่องตัว จึงเป็นมูลเหตุจูงใจให้บุคคลทั่วไปที่ต้องการประกอบอาชีพอิสระสนใจศึกษาแนวทางประกอบอาชีพธุรกิจชุมชนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทั้งนี้เพราะได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้องหลายหน่วยงาน อาทิเช่น รัฐบาล ให้ความสำคัญสนับสนุนช่วยเหลือผ่าน กองทุนหมู่บ้าน เป็นที่สังเกตเห็นกันทั่วไปทั้งส่วนกลาง และส่วนภูมิภาคไม่ว่าจะเป็นเขตอำเภอ ตำบล หมู่บ้านหรือแม้แต่ในเมืองหลวง จะพบว่าธุรกิจชุมชนอยู่หลายรูปแบบ เช่นธุรกิจแปรรูป ร้านขายของท้องถิ่น หรืออุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่น เครื่องจักรสาน หรือเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น (อุทิศ และคณะ, 2545)

ธุรกิจชุมชนเป็นแนวทางการพัฒนาชนบทแนวทางหนึ่งที่มีความสนใจเป็นอย่างมากจากหน่วยงานของรัฐและหน่วยงานพัฒนาเอกชน หน่วยงานของรัฐ อาทิ กรมพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ก็มีโครงสร้างจัดทำเรื่องธุรกิจชุมชนเป็นการเฉพาะ ส่วนหน่วยงานพัฒนาเอกชนก็เสนอว่า ธุรกิจชุมชนเป็นทางเลือกหนึ่งของการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจขององค์กรชาวบ้าน นันทิยา และณรงค์ (2545: 79) ได้เสนอว่า แนวทางการพัฒนาธุรกิจชุมชนประกอบด้วย 3 ส่วน ส่วนแรกเป็นการสร้างฐานรากของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ ซึ่งเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน และอิงอาศัยกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

เป็นสำคัญ ส่วนที่สองเป็นกลยุทธ์การจัดการด้านกลุ่ม ด้านการเงิน ด้านการผลิต และด้านการตลาด ส่วนที่สามเป็นกิจกรรมที่นำสู่คุณภาพชีวิต กล่าวคือ กิจกรรมด้านเกษตรผสมผสาน การสร้างรายได้ กองทุนชุมชน ตลาดชุมชน และสวัสดิการชุมชน

กลุ่มทอผ้าบ้านทุ่งแสม ตำบลหนองขาม อำเภอนงนุญไชย จังหวัดสุพรรณบุรี เกิดจากการรวมตัวกันของแม่บ้านเกษตรกรในปี พ.ศ. 2526 เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน โดยการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและการทอผ้า ซึ่งชาวบ้านมีความรู้เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว โดยปัจจุบันกลุ่มทอผ้าบ้านทุ่งแสมมีผลิตภัณฑ์ที่ผลิตและจำหน่ายอยู่ประมาณ 20 กว่ารายการ ซึ่งทางกลุ่มได้มีการออกร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ทั้งภายในจังหวัดสุพรรณบุรีและจังหวัดอื่นๆ นอกจากนี้ผลิตภัณฑ์ของทางกลุ่มยังได้รับรางวัล OTOP Production Champion ระดับจังหวัดอีกด้วย อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานของกลุ่มแม่บ้านนั้น ผู้ที่เข้าร่วมในการทำธุรกิจของกลุ่มแม่จะครอบคลุมหลายหมู่บ้าน แต่ยังไม่ครอบคลุมทั้งตำบล ดังนั้น เพื่อเป็นแนวทางส่งเสริม และพัฒนาอาชีพของแม่บ้านเกษตรกร ในการพัฒนากิจกรรมของกลุ่ม และขยายผลจนเป็นธุรกิจชุมชนของตำบล การศึกษาถึงบทบาทแม่บ้านเกษตรกรในการพัฒนาธุรกิจชุมชน : กรณีศึกษากลุ่มทอผ้าบ้านทุ่งแสม ตำบลหนองขาม อำเภอนงนุญไชย จังหวัดสุพรรณบุรี จึงเป็นเรื่องที่สำคัญและน่าสนใจ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะเพื่อศึกษา

1. ข้อมูลพื้นฐานทางด้านบุคคล ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคมของแม่บ้านเกษตรกรบ้านทุ่งแสม ตำบลหนองขาม อำเภอนงนุญไชย จังหวัดสุพรรณบุรี
2. สภาพการดำเนินธุรกิจการทอผ้าของแม่บ้านเกษตรกร
3. บทบาทที่เป็นจริงและบทบาทที่คาดหวังของแม่บ้านเกษตรกรในการพัฒนาธุรกิจการทอผ้า
4. ความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลพื้นฐานทางด้านบุคคล ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคมของแม่บ้านเกษตรกรกับบทบาทที่เป็นจริงและบทบาทที่คาดหวังในการพัฒนาธุรกิจการทอผ้า

5. ปัญหาและข้อเสนอแนะในการพัฒนาธุรกิจทอผ้าของแม่บ้านเกษตรกร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาค้นแบบธุรกิจชุมชนให้กับแม่บ้านเกษตรกร บ้านทุ่งแสง ตำบลหนองขาม อำเภอหนองหญ้าไซ จังหวัดสุพรรณบุรี และกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรที่มีลักษณะใกล้เคียง ได้อย่างเหมาะสม
2. เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอาชีพกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ในอนาคตต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงบทบาทแม่บ้านเกษตรกรในการพัฒนาธุรกิจชุมชน เป็นกรณีศึกษาแม่บ้านเกษตรกรที่ประกอบอาชีพการทอผ้า ทั้งที่เป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านทุ่งแสง และเคยเป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านทุ่งแสง มีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่บ้านทุ่งแสง ตำบลหนองขาม อำเภอหนองหญ้าไซ จังหวัดสุพรรณบุรี

นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

แม่บ้านเกษตรกร หมายถึง แม่บ้านเกษตรกรที่ประกอบอาชีพการทอผ้า ทั้งที่เป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านทุ่งแสง และเคยเป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านทุ่งแสง หมู่ที่ 9 ตำบลหนองขาม อำเภอหนองหญ้าไซ จังหวัดสุพรรณบุรี

ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทแม่บ้านเกษตรกรในการพัฒนาธุรกิจชุมชน หมายถึง ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทที่เป็นจริงและบทบาทที่คาดหวังของแม่บ้านเกษตรกรในการพัฒนาธุรกิจชุมชน ประกอบด้วย ปัจจัยทางด้านบุคคล ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยทางด้านสังคม และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านการพัฒนาธุรกิจชุมชน

ปัจจัยทางด้านบุคคล หมายถึง ปัจจัยทางด้านบุคคลของแม่บ้านเกษตรกร ประกอบด้วย อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์ในการทอผ้า

อายุ หมายถึง จำนวนอายุของแม่บ้านเกษตรกร ขณะที่ตอบแบบสัมภาษณ์

ระดับการศึกษา หมายถึง จำนวนปีที่จบการศึกษาระดับสูงสุดทั้งในระบบโรงเรียน และนอกระบบโรงเรียนของแม่บ้านเกษตรกร

ประสบการณ์ในการทอผ้า หมายถึง จำนวนปีในการทอผ้าของแม่บ้านเกษตรกรตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน

ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ หมายถึง ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจของแม่บ้านเกษตรกร ประกอบด้วย แรงงานที่ประกอบอาชีพทอผ้า จำนวนพื้นที่ถือครอง รายได้ รายจ่าย และจำนวนอาชีพ

แรงงานที่ประกอบอาชีพทอผ้า หมายถึง จำนวนแรงงานของสมาชิกในครัวเรือนที่ประกอบอาชีพทอผ้า อาจเป็นการช่วยงานเต็มเวลาหรือเป็นครั้งคราวก็ได้

จำนวนพื้นที่ถือครอง หมายถึง จำนวนที่ดินทั้งหมดในครัวเรือนของแม่บ้านเกษตรกรที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตร ซึ่งประกอบด้วยพื้นที่เป็นของตนเอง และไม่ใช่อื่นของตนเอง รวมทั้งที่ดินที่เช่าจากบุคคลอื่นด้วย

รายได้ หมายถึง รายได้ของครอบครัวแม่บ้านเกษตรกร ซึ่งเป็นรายได้จากการประกอบอาชีพในภาคการเกษตรและนอกภาคการเกษตร หรืออย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสองอย่าง ในปีเพาะปลูก 2547/48 (เดือนเมษายน 2547 – มีนาคม 2548)

รายจ่าย หมายถึง ค่าใช้จ่ายของครัวเรือนแม่บ้านเกษตรกร ประกอบด้วย ค่าอาหารและเครื่องดื่ม ค่าเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ค่ารักษาพยาบาล ค่าใช้จ่ายในการศึกษา ค่าทำบุญ/บำรุงศาสนา/งานประเพณี ค่าไฟฟ้า ค่าน้ำประปา ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ค่าก๊าซหุงต้ม ค่าติดต่อสื่อสาร ค่าจ้างแรงงานทั้งในและนอกภาคเกษตรกรรม ค่าเช่าที่ดิน และค่าดอกเบี้ยเงิน ในปีเพาะปลูก 2547/48

จำนวนอาชีพ หมายถึง จำนวนอาชีพทั้งหมดของครัวเรือนที่ทำอยู่ ทั้งอาชีพหลัก อาชีพรอง และอาชีพเสริม

อาชีพหลัก หมายถึง อาชีพที่แม่บ้านเกษตรกรใช้เวลาส่วนใหญ่ในการทำกิจกรรมและอย่างสม่ำเสมอ หรือเป็นอาชีพที่ทำรายได้สูงสุดเพียงอาชีพเดียว

อาชีพรอง หมายถึง อาชีพที่แม่บ้านเกษตรกรทำรองมาจากการประกอบอาชีพหลัก

อาชีพเสริม หมายถึง อาชีพที่แม่บ้านเกษตรกรทำนอกเหนือจากการประกอบอาชีพหลัก และอาชีพรอง หรือเป็นอาชีพที่เสริมรายได้ให้กับแม่บ้านเกษตรกร

ปัจจัยทางด้านสังคม หมายถึง ปัจจัยทางด้านสังคมของแม่บ้านเกษตรกร ประกอบด้วย การเปิดรับข่าวสารที่เกี่ยวกับการพัฒนาธุรกิจทอผ้า และการเป็นสมาชิกกลุ่ม

การเปิดรับข่าวสารที่เกี่ยวกับการพัฒนาธุรกิจทอผ้า หมายถึง จำนวนแหล่งข่าวสารที่แม่บ้านเกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับด้านการประกอบอาชีพธุรกิจทอผ้า หรือข่าวสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพทอผ้า แบ่งประเภทของแหล่งข่าวสารออกเป็น 3 ประเภท ประกอบด้วย 1) สื่อประเภทบุคคล ประกอบด้วย เพื่อนบ้าน ประธาน/กรรมการกลุ่ม ผู้ใหญ่บ้าน/กำนัน/อบต. เจ้าหน้าทีภาครัฐ และเจ้าหน้าที่เอกชน 2) สื่อมวลชน ประกอบด้วย วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ หอกระจายข่าว และอินเทอร์เน็ต และ 3) สื่อกิจกรรม ประกอบด้วย การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การสาธิตวิธี และสาธิตผล จากทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน โดยการเปิดรับข่าวสารของแม่บ้านเกษตรกร กำหนดค่าได้ดังนี้ สื่อที่ได้รับเป็นประจำ (ครั้งต่อเดือน) ประกอบด้วย บ่อยครั้ง หมายถึง 4 ครั้งต่อเดือน นานๆครั้ง หมายถึง 1-3 ครั้งต่อเดือน และไม่เคยเลย หมายถึง ไม่ได้เปิดรับข่าวสาร และสื่อที่ได้รับเป็นรายปี (ครั้งต่อปี) ประกอบด้วย บ่อยครั้ง หมายถึง มากกว่าหรือเท่ากับ 4 ครั้งต่อปี นานๆครั้ง หมายถึง 1-3 ครั้งต่อปี และไม่เคยเลย หมายถึง ไม่ได้เปิดรับข่าวสาร

การเป็นสมาชิกกลุ่ม หมายถึง จำนวนกลุ่มที่แม่บ้านเกษตรกรเป็นสมาชิกอยู่ โดยอาจเป็นสมาชิกเพียงกลุ่มเดียว หรือหลายกลุ่มก็ได้

การมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านการพัฒนาธุรกิจชุมชน หมายถึง การที่แม่บ้านเกษตรกรได้มีการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม โดยผ่านทาง การประชุม การฝึกอบรม และการศึกษาดูงาน ที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การตลาด การเงิน หรือวิทยาการต่างๆที่มีผลต่อ การดำเนินธุรกิจทอผ้า

การประชุม หมายถึง จำนวนครั้งในการเข้าร่วมประชุม ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การตลาด การเงิน หรือวิทยาการต่างๆที่มีผลต่อ การดำเนินธุรกิจทอผ้าในปีเพาะปลูก 2547/48 (เดือนเมษายน 2547 – มีนาคม 2548)

การฝึกอบรม หมายถึง จำนวนครั้งในการเข้ารับการฝึกอบรม ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การตลาด การเงิน หรือวิทยาการต่างๆที่มีผลต่อ การดำเนินธุรกิจทอผ้าในปีเพาะปลูก 2547/48 (เดือนเมษายน 2547 – มีนาคม 2548)

การศึกษาดูงาน หมายถึง จำนวนครั้งในการศึกษาดูงาน ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การตลาด การเงิน หรือวิทยาการต่างๆที่มีผลต่อ การดำเนินธุรกิจทอผ้าในปีเพาะปลูก 2547/48 (เดือนเมษายน 2547 – มีนาคม 2548)

บทบาทแม่บ้านเกษตรกรในการพัฒนาธุรกิจชุมชน หมายถึง บทบาทที่เป็นจริงและ บทบาทที่คาดหวังของแม่บ้านเกษตรกรในการพัฒนาธุรกิจชุมชน ประกอบด้วย ด้านการผลิต ด้านการตลาด และด้านการเงิน

บทบาทที่เป็นจริง หมายถึง การปฏิบัติจริงตามความคิดเห็นของแม่บ้านเกษตรกรในการพัฒนาธุรกิจชุมชน ประกอบด้วย ด้านการผลิต ด้านการตลาด และด้านการเงิน มีการให้คะแนนในการปฏิบัติดังนี้ ปฏิบัติทุกครั้งได้ 3 คะแนน ปฏิบัตินานๆครั้งได้ 2 คะแนน และไม่ปฏิบัติเลยได้ 1 คะแนน

บทบาทที่คาดหวัง หมายถึง ความคาดหวังว่าจะปฏิบัติตามความคิดเห็นของแม่บ้านเกษตรกรในการพัฒนาธุรกิจชุมชน ประกอบด้วย ด้านการผลิต ด้านการตลาด และด้านการเงิน มีการให้คะแนนความคาดหวังในการปฏิบัติดังนี้ คาดว่าจะปฏิบัติทุกครั้งได้ 3 คะแนน คาดว่าจะปฏิบัตินานๆครั้งได้ 2 คะแนน และคาดว่าจะไม่ปฏิบัติเลยได้ 1 คะแนน

การพัฒนาธุรกิจชุมชน หมายถึง การเตรียมความพร้อมของแม่บ้านเกษตรกรในการพัฒนาการผลิตผ้าให้เป็นธุรกิจชุมชน ประกอบด้วย การเตรียมความพร้อมในการพัฒนาการผลิต การพัฒนาด้านการตลาด และการพัฒนาด้านการเงิน

การพัฒนาการผลิต หมายถึง การที่กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรได้มีการวางแผนในการผลิตผ้าล่วงหน้า ทั้งนี้เรื่องที่มีการวางแผน ประกอบด้วย ปริมาณการผลิต ช่วงเวลาในการผลิต วัตถุดิบในการผลิต แรงงาน แหล่งเงินทุน ความต้องการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม และการใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมในการผลิต สำหรับบทบาทในการพัฒนาการผลิต รวม 12 บทบาทย่อย ประกอบด้วย การกำหนดคุณภาพวัตถุดิบที่ซื้อ การเข้าร่วมกลุ่มเพื่อต่อรองราคาซื้อวัตถุดิบ การพัฒนาการเตรียมเส้นไหม/เส้นด้าย การพัฒนาการย้อมสีเส้นไหม/เส้นด้าย การพัฒนาการทอผ้า การพัฒนาการจัดหาแรงงาน การพัฒนาวิธีการแสวงหาแหล่งเงินทุน การพัฒนา/ต่อยอดภูมิปัญญาดั้งเดิม การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการทอผ้า การเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือเพื่อการพัฒนาการทอผ้า การเข้าร่วมฝึกอบรมความรู้ทางวิชาการเพื่อพัฒนาการทอผ้า และการเข้าร่วมศึกษาดูงานวิชาการเพื่อพัฒนาการทอผ้า

การพัฒนาด้านการตลาด หมายถึง การที่กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรได้มีการวางแผนด้านการตลาดสำหรับผลิตภัณฑ์ผ้า ประกอบด้วย แหล่งจำหน่าย วิธีการขาย การจัดเกรดของผลิตภัณฑ์ และการศึกษาลักษณะสินค้าที่จะผลิตตามความต้องการของตลาดล่วงหน้า สำหรับบทบาทในการพัฒนาด้านการตลาด รวม 6 บทบาทย่อย ประกอบด้วย การศึกษาลักษณะผ้าที่ทอตามความต้องการของตลาด การจัดเกรดผ้าที่ทอเพื่อการจำหน่าย การพัฒนาถุง/กล่องบรรจุผ้าที่ทอเพื่อการจำหน่าย การแสวงหาแหล่งขาย/ตลาดใหม่ๆในการจำหน่ายผ้าที่ทอ การแสวงหาวิธีการจำหน่ายใหม่ๆที่มีอำนาจต่อรองราคา และการโฆษณา/ประชาสัมพันธ์เพื่อการจำหน่ายผ้าที่ทอ

การพัฒนาด้านการเงิน หมายถึง การที่กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรได้มีการวางแผนด้านการเงิน ประกอบด้วย การวางระบบการบัญชี และการวิเคราะห์ผลตอบแทนในการลงทุนการผลิตผ้า แบ่งเป็น รายเดือน รายครึ่งปี หรือรายปี สำหรับบทบาทในการพัฒนาด้านการเงิน รวม 4 บทบาทย่อย ประกอบด้วย การทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายในแต่ละกิจกรรมการทอผ้าของตนเอง การทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายในครัวเรือนตนเอง การวิเคราะห์ผลตอบแทนในการประกอบอาชีพทอผ้าของตนเอง และการวิเคราะห์ผลตอบแทนในการประกอบอาชีพของครัวเรือนตนเอง